

ΑΙ ΣΥΝΟΔΟΙ ΤΟΥ ΓΕΡΟΛΑΜΟ ΛΑΝΤΟ(*)

(1467—1478—1486)

Rubrica XIX.

Περὶ Μοναζουσῶν γυναικῶν καὶ ἄλλων θρησκευτικῶν προσώπων.

Μάρκος Ἰουστινιάνης :

Ὅριζομεν ὅπως αἱ Μοναχαὶ προσλαμβάνονται ὑπὸ τῆς Ἡγουμένης. Κατ' ἀρχάς ὡς δόκιμαι, ἂν δὲ εὐδοκιμήσωσι, νὰ κείρονται Μοναχαὶ μετὰ ἕν ἔτος ἀπὸ τῆς προσλήψεώς των. Μοναχή, ἡ ὁποία, ἐντὸς ἔτους ἀπὸ τῆς προσλήψεώς της, δὲν καρεῖ, νὰ ἐκπίπτῃ καὶ ἐκπέμπεται τῆς Μονῆς, νὰ προσλαμβάνεται δὲ ἄλλη. Ἐπίσης διατάσσομεν ὅπως, αἱ κεκαρμέναι καὶ τὸν ὄρκιον δώσασαι Μοναχαὶ, διάγωσι ἀσκητικὸν βίον, κεκλεισμέναι εἰς τὰ Μοναστήρια, ὅπόθεν νὰ μὴ δύνανται νὰ ἐξέλθωσι, ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ οικείου Ἐπισκόπου. Ἡ ἀδεια δὲ νὰ μὴ χορηγῆται ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου¹. Οὐδεὶς λαϊκὸς ἢ κληρικὸς νὰ εἰσέρχεται εἰς τὰ γυναικεῖα Μοναστήρια, ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ, ἄνευ εὐλόγου αἰτίας, καὶ δι' ἀδείας τοῦ οικείου Ἐπισκόπου.

Φαντῖνος Βαλαρέσσος :

Οἱ Κληρικοὶ νὰ μὴ δύνανται νὰ γίνωνται ἐπίτροποι ἢ ἐκτελεσταὶ διαθηκῶν, εἰ μὴ, δι' εἰδικῆς ἀδείας τοῦ οικείου Ἐπισκόπου, καὶ νὰ ὑποχρεοῦνται νὰ ἀποδίδωσι πλήρη μερίδα ἐκ τῆς διαθήκης εἰς τὸν Ἐπίσκοπον, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν περιφέρειαν ἀνήκει ἡ διαθήκη. Ἄν δὲ ἀνακαλυφθῇ ὅτι ὁ ρηθεὶς Κληρικὸς κατεχράσθη τῶν καθηκόντων του

*) Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τόμου, σελ. 261.

1. Αἱ Συνοδικαὶ αὗται διατάξεις, πιστοποιοῦσι πλήρως, τὰ ὑπὸ τῶν Προβλεπτῶν τῆς νήσου, περὶ Μοναζουσῶν τῶν λατινικῶν γυναικειῶν Μοναστηρίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Αὗται ἦσαν, κατὰ τὰς ἐκθέσεις τῶν Προβλεπτῶν πρὸς τὴν Γερουσίαν τῆς Βενετίας, κακοήθει, ἄκοσμοι, ἄτακτοι καὶ ἀτίθασοι, ἐγκαταλείπουσαι πολλὰκις τὸ Μοναχικὸν σχῆμα, ἵνα ἐπιστρέψωσι εἰς τὰς οἰκίας των καὶ ἐπιδοθῶσιν εἰς τὰ ἐγκόσμια καὶ τὰς ἀπολαύσεις τοῦ βίου. Ἐστέλλοντο, ὡς ἐκ τούτου, ἐκ Βενετίας εὐσεβεῖς Μοναχαί, διὰ νὰ χρησιμεύσωσι ὡς παράδειγμα. Ἐνεκεν δὲ τοῦ κακοήθους τούτου βίου καὶ τῆς διαγωγῆς των, δὲν ἐπέτρεπον οἱ εὐγενεῖς τῆς νήσου εἰς τὰς θυγατέρας των νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὰ Μοναστήρια ταῦτα. Μόνον δὲ κατὰ τὸ 1600 ἱδρύσεν ἐν Ἡρακλείῳ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Γριμάνης, τάγμα Καποτσιάνων Μοναζουσῶν, ἐκ τῶν εὐγενῶν γυναικῶν, τὸ ὁποῖον ἐπροίκισεν χρηματικῶς ὁ Προβλεπτὴς Φαλιέρος (βλέπε U. A. S. Relaos, Capitan. Candia, B. 81.

ὡς ἐκτελεστοῦ, νὰ ἀφαιρῶνται παρ' αὐτοῦ ἡ διαχείρισις καὶ νὰ καταδικάζεται εἰς ἀπόδοσιν τῶν καταχρασθέντων¹.

Ἐἰς τὸν ἴδιον :

Οἱ τοῦ Μοναχικοῦ Σχήματος Κληρικοὶ καὶ αἱ Μοναχαί, νὰ μὴ δύνανται νὰ παρίστανται ὡς ἀνάδοχοι εἰς τὰς βαπτίσεις, ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ².

Ἐἰς τὸν ἴδιον :

Εἶχε ληφθῆ διάταξις νὰ ἀφορίζωνται οἱ Κληρικοὶ, οἱ παρ' ἐνορίαν³ ἐξομολογοῦντες καὶ μεταδίδοντες τὴν θείαν Κοινωνίαν. Ἐν τούτοις, ἀξάνει ἡ ἀταξία, καὶ μετ' αὐτῆς, ἡ διαφθορά, πρὸς σκάνδαλον καὶ ἀκαταστασίαν καὶ αὐτῶν τῶν Κληρικῶν καὶ ψυχικὴν βλάβην τῶν ἐνοριτῶν. Ὅθεν, πρὸς περιφρούρησιν τῶν ἐνοριακῶν δικαιωμάτων, διατάσσομεν ὅπως, οἱ Προεστοί, ὅταν παρουσιάζωσι εἰς τὸν οἰκεῖον Ἐπίσκοπον, κατὰ τὰ εἰωθότα, τοὺς ἐξομολογητὰς καὶ ἐφημερίους, παραγγέλωσι, μετὰ τοῦ Ἐπισκόπου, εἰς αὐτούς, ὅτι δὲν δύνανται ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ, νὰ ἐξομολογῶσι καὶ μεταδίδωσι τὴν θείαν Κοινωνίαν εἰς ξένην ἐνορίαν. Νὰ συμβουλευῶσι δὲ τὸν λαὸν νὰ ἀποτείνεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἐνορίας του διὰ τὴν ἐξομολόγησιν καὶ θείαν Μετάληψιν.

Ἐνταῖοι διατάξεις.

Ἡμεῖς, Φαντίνος Δάνδολος, χάριτι θείᾳ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἀποστολικῆς Ἐδρας Κρήτης καὶ Ἀποστολικὸς Λεγάτος, εἰρήνη καὶ εὐλογία πρὸς πάντας, παρὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

1. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα ὁμοίων διατάξεων, ἐσοφίσθη ὁ Ἐπίσκοπος Τήνου ὡς εἰπομεν ἀνωτέρω, τὴν εὐφυῆ τρόπον, ὅπως κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαθηκῶν καὶ διανομὴν τῆς περιουσίας τοῦ ἀποθανόντος εἰς τοὺς κληρονόμους πολλαπλασιάσῃ, τὰ δέκατα, τὰ ὅποια ἐλάμβανε, τὴν «πλήρη μερίδα ἐκ τῆς διαθήκης» ὡς διατάσσει ἐνταῦθα ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Βαλαρέσσος, τὴν ὅποιαν εἶδει, ὁ ἐκτελεστὴς τῆς διαθήκης Κληρικός, νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν οἰκεῖον Ἐπίσκοπον.

2. Ὅμοιαι Ἐκκλησιαστικαὶ διατάξεις ὑπάρχουσι καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ, ἐνθα ἀπαγορεύονται «συντεκνιᾶς» καὶ «κουμπιριᾶς» εἰς τοὺς Κληρικούς ἀλλ' αἱ διατάξεις αὐτὰν παραβιάζονται, οὐχὶ δὲ σπανίως, ἀνωθεν.

3. Τὸ αἰώνιον ζήτημα τῶν παρ' ἐνορίαν ἱεροπραξιῶν, τὸ ὅποιον ὑφίσταται εἰς ὅλας τὰς Ἐκκλησίας καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ φέρῃ, δι' ὅλων τῶν αἰώνων, τὴν ἀταξίαν! Δικαίως ὅθεν ἐλαμβάνοντο αἱ ἀνωτέρω αὐστηραὶ διατάξεις ἐν Κρήτῃ ὑπὸ τῶν συνδῶν. Ἐν Αὐστρίᾳ ὑπάρχει νόμος τοῦ Κράτους, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Μοναρχίας, διατηρηθεὶς καὶ ἐπὶ Δημοκρατίας, διὰ τοῦ ὁποίου ρυθμίζονται αἱ παρ' ἐνορίαν ἱεροπραξίαι, καὶ δὴ, ὁ γάμος, ἡ βάπτισις καὶ ἡ κηδεύα.

Ἐπιθυμοῦντες νὰ συντείνωμεν εἰς σωτηρίαν τῶν ψυχῶν, περὶ τῶν ὁποίων θὰ δώσωμεν λόγον ἐν τῇ ἐσχάτῃ παρουσίᾳ, καὶ θέλοντες νὰ μεταρραθμίσωμεν ἐπὶ τὰ κρείττω τὰ ἦθη τῶν πιστῶν χριστιανῶν πληροφρονηθέντες δέ, ὅτι κατὰ τὰς κηδεῖας τῶν νεκρῶν, τηροῦνται μερικὰ ἦθη, παρὰ τε τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων χριστιανῶν, τὰ ἅποια φαίνεται ὅτι κατακρίνουσιν ἀρκετὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀλλόθρησκοι, πολὺ δὲ περισσότερον θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποφεύγωσιν αὐτὰ οἱ χριστιανοί, οἱ ὁποιοὶ ἔχουσιν ἀσφαλῆ ἐλπίδα περὶ τῆς ἀληθοῦς αἰωνίας ζωῆς καὶ περιμένουσιν τὴν κοινωνίαν μετὰ τῶν ἁγίων: "Ὅτι δηλαδή, πρῶτον, κατὰ τὰς κηδεῖας ἔθνα πρέπει πάντες μετ' εὐλαβείας νὰ ἐπικαλούμεθα τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Κυρίου ὑπὲρ τῆς ψυχῆς τῶν κεκοιμημένων—προσκαλοῦνται μυρολογῆτρια; μᾶλλον πρὸς ματαιοδοξίαν καὶ ἐπίδειξιν, παρὰ πρὸς εὐσέβειαν, αἱ ὁποῖαι λυσίκομοι καὶ μυρολογοῦσαι, προκαλοῦσιν ἀβεβαιότητα καὶ ἀπελπίσιν πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπαγγελθεῖσαν ἀνάστασιν καὶ αἰώνιον ζῶην καὶ δόξαν. "Ὅτι, δευτέρον, τὸ λείψανον τῶν νεκρῶν γυναικῶν, ἀντὶ νὰ εἶναι ἐνδεδυμένον κατὰ τρόπον ὥστε, νὰ δεικνύῃ μετάνοιαν καὶ ἐπισύρῃ τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεταφέρεται εἰς τὸν τάφον, μὲ ἄλλας τὰς κοσμικὰς ματαιοδοξίας, καὶ πράγμα ἀπεχθές, μὲ ξένα πρόσθετα τεχνητὰ μαλλιά. "Ὅτι, τρίτον, ἐναποτίθεται ἐντὸς τοῦ τάφου τῶν νεκρῶν χρυσός, ἄργυρος, μαργαρίται ἢ ἄλλα πολύτιμα ἐνδύματα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα, αἰτία συχνῶν τυμβωρυχιῶν, ἐνῶ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ δίδωνται ταῦτα ἐλεημοσύνη εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ καταπραΰνεται ἡ θεία δικαιοσύνη, ἀντὶ νὰ προκαλῆται οὕτω ἡ θεία ὀργή.

Θέλοντες λοιπὸν νὰ προβλέψωμεν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν εἰς ἡμᾶς ἐμπειστευμένων ψυχῶν, μὲ τὴν θέλησιν καὶ συγκατάθεσιν τοῦ γενναίου στρατιώτου Κυρίου Ἀνδρέα Δονᾶ, Μεγαλοπρεποῦς Δουκὸς Κρήτης, καὶ τοῦ ἀξιότιμου αὐτοῦ Συμβουλίου, ἐνδιαφερομένων διὰ τὸ κοινὸν καλόν, ἐρίζομεν ὅπως εἰς τὸ ἔξῃς, ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ εἰς τοὺς παραβάτας, μηδεὶς Λατίνος ἢ Ἑλληὴν νὰ τολμᾷ νὰ προσκαλῆ εἰς τὰς κηδεῖας, οὔτε νὰ δεχθῇ μυρολογητρίας. Οὔτε νὰ μεταφέρουσι πρὸς κη-

1. Αἱ κηδεῖαι τῶν νεκρῶν ὑφίσταντο τὴν ἐπιρροὴν τῶν Ἀποστολικῶν ἐθίμων: Συνηθίζετο νὰ μεταφέρωνται αἱ γυναῖκες εἰς τὰ κοιμητήρια εἰς ἀνοικτὸν φέρετρον καὶ λυσίκομοι. Εἰς δὲ τὰς κηδεῖας ἔκαλοῦντο, ὡς εἰς τὴν Ἀρχαίαν Ἑλλάδα, μυρολογῆτρια: ἐντὸς δὲ τῶν τάφων ἔθετον χρυσόν, κοσμήματα καὶ ἄλλα πολύτιμα ἀντικείμενα. Ὡς ἐκ τούτου, συχνόταται αἱ τυμβωρυχίαι. Πρὸς καταπολέμησιν λοιπὸν τοῦ κακοῦ αἱ ἄνω διατάξεις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, τῇ βοήθειᾳ καὶ τῆς Κυβερνήσεως.

δείαν τὰς νεκρὰς λυσικόμους καὶ μὲ ἐνδύματα ἐπιδείξωσ καὶ ματαιοδοξίας, ἀλλ' εὐπρεπῶς ἐνδεδυμένας. Ἐπίσης διατάσσομεν νὰ καλύπτεται διὰ καλύμματος ἢ κεφαλῆ τῆς νεκρᾶς καὶ νὰ μὴ φαίνονται αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς τῆς, κατὰ τὰς διατάξεις Πέτρου καὶ Παύλου τῶν Ἀποστόλων. Ἐπίσης οὐδεὶς νὰ τολμᾷ, ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ, νὰ θέτῃ ἐντὸς τοῦ τάφου τῶν νεκρῶν, χρυσόν, ἀργυρον ἢ ἕτερόν τι τιμαλφές, ἰδίως ἐνδύματα μεταξωτά.

Ὅρίζομεν ἀπὸ σήμερον ὅπως πάντες οἱ Κληρικοί, Λατῖνοι καὶ Ἑλληνες ἀπόσχωσιν ἀπὸ τοιαύτας κηδείας καὶ μνημόσυνα¹, ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ, ἀπὸ τὸν ἔποισιν νὰ μὴ δύναται νὰ λυθῇ, εἰ μὴ διὰ ραντισμοῦ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου.

Σύστασις ἑνδεκα Ὑποκατονικῶν.

Ἐπιθυμοῦντες, λέγει ὁ Γερόλαμος Λάντος, νὰ προσελκύσωμεν τοὺς νέους εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας, διὰ νὰ μὴ στερῆται αὕτη τοῦ λοιποῦ διακόνων, καὶ δὴ, κατὰ τὰς νυκτερινὰς Ἀκολουθίας, εἰς τὰς ὁποίας προσέρχονται τόσον ὀλίγοι ἱερεῖς, ἀποφασίζομεν, μὲ τὴν συγκατάθεσιν τῆς συνόδου ταύτης, τὴν σύστασιν καὶ ἀπὸ σήμερον δημιουργοῦμεν ἑνδεκα Ὑποκατονικούς εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπικὴν μας ταύτην Ἔδραν. Μεταξὺ δὲ τούτων εἶναι ὁ Decano, ὁ Prepositus καὶ ἑννέα Κανονικοὶ τῆς Ἐκκλησίας μας, εἰς τοὺς ὁποίους δέον νὰ δίδεται ὁ συνήθης μισθὸς τῶν Βικαρίων, καὶ νὰ λαμβάνωσιν οὗτοι μέρος εἰς τὰς συνεδριάσεις καὶ τὰς ἀκολουθίας καὶ λιτανείας κατὰ τὴν τάξιν, ἐρχόμενοι κατόπιν τοῦ Ἀρχidiaκόνου. Ἐκαστος δὲ τούτων νὰ ἔχῃ ἐν παρεκλήσιον ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπικῇ μας περιοχῇ. Ἐν περιπτώσει δὲ χηρείας Κανονικάτου τινός, νὰ ἐκλέγεται τις ἢ ἐκ τῶν ἀξιωματούχων ἢ ἐκ τῶν Ὑποκατονικῶν τούτων. Νὰ τελῶσιν οὗτοι τὰς λειτουργίας, τὰς μὴ πανηγυρικάς, οὕτω Κυριακάτικας, καὶ νὰ ὑποχρεοῦνται νὰ

1. Αἱ διατάξεις αὗται ὠρίσθησαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Τίτου ἐν Ἡρακλείῳ τὴν 2 τοῦ μηνὸς Ἰουλίου 1146, δεκάτης Ἰνδικτιῶνος, ὁπότε πράγματι ἦτο Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης ὁ Φαντίνος Λάνδολος ἢ Φαντίνος Β'. ὡς γράφουν οἱ χρονογράφοι, ἐταξινόμηθησαν δὲ ὡς ἕκτακτοι διατάξεις εἰς τὰς συνόδους τοῦ Λάντου. Αἱ ἴδιαι δὲ διατάξεις εἶχον ἀποφασισθῆ ἀκόμη πρότερον ὑπὸ τοῦ «Συμβουλίου τῶν Ὁσιωτάτων Πατέρων, ὑποκειμένων τῇ εἰρημένῳ Κυρίῳ Ἀρχιεπισκόπῳ καὶ δὴ τοῦ Ἰωάννου, Ἐπισκόπου Μυλοποτάμου, Γενικοῦ Βικαρίου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης, Τ. Χερρονίας, Ἀντώνιου, Ἀρίου καὶ τοῦ Ἐπισκόπου Ἱεραπέτρας καὶ ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς Συμβουλίου τῶν Κανονικῶν Κρήτης πάντων ὁμοῦ ἐπὶ τούτῳ συνελθόντων».

προσέρχονται ἀνελλιπῶς εἰς τὰς ἡμερινὰς καὶ νυκτερινὰς Ἀκολουθίας, ἐπὶ ποιῆ τιμωρίας, στερήσεως τοῦ Ὑποκανονιάτου.

Σύτασις Κολεγίου¹.

Συνιστῶμεν ἐπίσης, λέγει ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Λάντος, μὲ τὴν συγκατάθεσιν τῆς συνόδου ταύτης, *Κολλέγιον*, τοῦ ὁποίου τὴν συντήρησιν ἐπιφυλάσσομεν πρὸς Ὑμᾶς καὶ τοὺς διαδόχους μας. Εἰς τὸ Κολλέγιον δὲ τοῦτο, θὰ φοιτῶσιν οἱ παῖδες τῶν Κληρικῶν, κατὰ προτίμησιν τῶν ἀρχαιότερων καὶ εὐσεβεστέρων· καὶ θὰ ἐκπαιδεύωνται εἰς τὰ Γράμματα καὶ τὰ Ἐγκύβλια μαθήματα, καὶ μετὰ τὸ πέρασ τῶν σπουδῶν των, θὰ ἐκλέγωνται Ὑποκανονικοί. Διὰ νὰ μὴ λησμονηθῶσι δέ, μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, αἱ συνοδικαὶ αὗται διατάξεις, τὰς ὁποίας τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καθώρισεν ἡ ἀγία αὕτη σύνοδος, ὀρίζομεν τῇ συναινέσει ταύτης, ὅπως ὁ ἡμέτερος Βικάριος συναθροίξῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, τὴν πρώτην Κυριακὴν ἐκάστου μηνὸς ἕλους τοὺς Κληρικούς, καὶ ἀναγινώσκῃ εἰς αὐτοὺς τὰς συνοδικὰς ταύτας ἀποφάσεις, διὰ νὰ γνωρίζωσιν οὗτοι, ὑπὸ ποίους ἔρους καὶ κανόνας, εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ζῶσιν ἐν τῇ ἀμπελωνί τοῦ Κυρίου. Ἄν δέ, δὲν ἐπαρκέσῃ ἡ πρώτη αὕτη ἡμέρα, διὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν κανονισμῶν νὰ ἐξακολουθῇ αὕτη κατὰ τὰς ἐπομένους ἡμέρας μέχρι τέλους. Ἄν δὲ ὁ Βικάριος παραμελήσῃ τοῦτο, νὰ τιμωρῆται.

Οἱ Ἕλληνες καὶ συνοδικαὶ αὗται διατάξεις.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἕλληνες, προσθέτει ὁ Λάντος, πρέπει νὰ τηρῶσιν πιστῶς ὅσα ὁμοφώνως ἐθεσπίσθησαν ἐν τῇ οἰκουμένικῃ συνόδῳ τῆς Φλωρεντίας², χάριν τῆς εἰρήνης καὶ τὰ θεσπίσματα ταῦτα δὲν ἐπροκάλεσαν ποτὲ σκάνδαλα· ὀρίζομεν συνοδικῶς ὅπως, ὁ Πρωτοπαπᾶς τῆς πόλεως ταύτης Ἡρακλείου, ἀναγινώσκῃ δημοσίᾳ, τοῦλάχιστον δύο φορὰς τὸ ἔτος, εἰς τὴν Καθεδρικὴν Ἐκκλησίαν ἢ τὴν τοῦ Ἁγίου Μάρκου³, ὅπου οὗτος ἔγκρινεν καταλληλότερον, τὰ διατάγματα τῆς συνό-

1. Ἐθὺς κατωτέρω θὰ κάμωμεν λόγον περὶ Σεμναρίων καὶ Κολλεγίων, περὶ τῶν ὁποίων τόσος γίνεται λόγος ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν τῆς ἐποχῆς, χωρὶς θὰ γίνῃ πράγματι σοβαρὸν τι ἢ ἄξιον λόγου ἐν Κρήτῃ.

2. Τὴν ψευδοσύνοδον τῆς Φλωρεντίας καλοῦσιν οἱ Παπικοὶ Οἰκουμένικὴν σύνοδον! Καὶ τὰς ληστρικὰς αὐτῆς ἀποφάσεις, ὅτι δῆθεν ἐλήφθησαν «ὁμοφώνως» ἐνῶ εἶναι γνωστὰ αἱ στερήσεις, αἱ κακουχίαι καὶ οἱ ἐκθασμοί, οὓς ὑπέστησαν οἱ Ἕλληνες ἐκ μέρους τῶν Λατίνων, ἀπεκηρύχθησαν δὲ καὶ αἱ δῆθεν ὁμοφώνως ληφθεῖσαι κακόδοξοι ἀποφάσεις.

3. Πρέπει νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινα καὶ περὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἐν Κρήτῃ: Αὕτη ἰδρύθη τὸ 1239, διὰ Παπικῆς Βούλας Γρηγορίου ΙΧ,

δου ταύτης. Κατ' ἴδιαν δέ, εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἐκκλησίας, ὁ ἴδιος Πρωτοπαπᾶς, νὰ ἀναγινώσκῃ ταύτας εἰς τὸν λαόν, τὴν πρώτην Κυριακὴν ἐκάστου μηνός, ὅπως διδάσκωνται οἱ ἄνθρωποι πῶς πρέπει νὰ ζῶσιν καὶ μὴ ἀπόλυνται ἕνεκα ἀγνοίας.

Αἱ προηρημέναι ἀποφάσεις ἐλήφθησαν καὶ ἐπεκρῶθησαν εἰς τὰς γενικὰς συναθροίσεις τῶν εἰρημίων Πατέρων, κατὰ τὰς 3 προαναφερθείσας γενικὰς συνεδρίας, τὰς λαβούσας χώραν εἰς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Τίτου, κατὰ τὸν προαναφερθέντα τρόπον καὶ τάξιν δηλαδή, τὴν πρώτην, τρίτην καὶ πέμπτην Ὀκτωβρίου, παρόντος ἐμοῦ Γεραλάμου Λάντου, χάριτι θεῆα, Ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἁγίας Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης. Διατάσσομεν δέ, μὲ τὴν συγκατάθεσιν τῆς ἁγίας ταύτης συνόδου, ὅπως αἱ συνοδικαὶ αὐταὶ ἀποφάσεις τηροῦνται ἀπαρabiάστως εἰς ὅλας τὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης. Διατάσσομεν ἀκόμη, ὅπως πάντες οἱ Πρεσβοὶ προμηθευθῶσι ἀντίτυπον τῶν συνοδικῶν τούτων διατάξεων, διὰ τὰς ἐκκλησίας των, ἐντὸς 3 μηνῶν, καὶ φροντίζωσιν ὅπως, οὐδεὶς ἄλλος Κανονισμός, πλὴν τούτου, τηρῆται, πιστῶς εἰς τὰς ἐνορίας των. Δηλοῦμεν, ἐν τούτοις, ὅτι ἕκαστος τῶν Ἐπισκόπων ἡμῶν, δύναται ἐν τῇ ἰδίᾳ Ἐπαρχίᾳ, νὰ δρίξῃ μετὰ τοῦ Συμβουλίου του, ὅ,τι ἤθελεν κρίνῃ δίκαιον καὶ τίμιον καὶ μὴ

παραχωρηθείσης πρὸς τοὺς φεοῦάρχας τοῦ Ἡρακλείου, Ἡτο ἀπομίμησις τοῦ Ἁγίου Μάρκου τῆς Βενετίας, καὶ ὡς καὶ ἐκείνος ἀπὸ τὸν Δόγη, οὕτω καὶ οὕτως ἀπὸ τὸν Δοῦκα τῆς Κρήτης, ἐξαρτῶμενος. Ὁ Δοῦξ διώριζε τὸν Ριμίσις, ὡς ἐλέγετο Πρωθυερέυς τοῦ Ναοῦ καὶ ὁ Δοῦξ ἦτο Πρόεδρος καὶ ὁ Οἰκονόμος τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην ἀνελάμβανον οἱ Magistrali ὑπηρεσίαν καὶ ἔδιδον τὸν ὄρκον. Παρίσταντο οὗτοι 3 τῆς ἐβδομάδος εἰς τὴν λειτουργίαν. Ἐκεῖ ἐγένοντο αἱ τελεταὶ πρὸς τιμὴν τοῦ Δόγη καὶ αἱ πρὸς τὴν Πατρίδα καὶ ἐκεῖ ἐνταριάζοντο οἱ Δοῦκες καὶ Γενικοὶ Καπιτάνοι. Οὕτω, διὰ τοὺς ἀποίκους Βενετούς, ἡ Ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἐν Κρήτῃ, ἀντεπροσώπευεν τὸν ἐνωτικὸν δεσμόν, μὲ τὴν πέραν τῆς θαλάσσης γῆν (Βενετίαν) καὶ συγχρόνως ἐπικύρωσιν ἀνεξαρτησίας ἀπὸ τὰς Ἐκκλησιαστικὰς Ἀρχάς, διὰ τοῦτο οἱ Βενετοὶ τὸν εἶχον περὶ πολλοῦ. Ἡ τήγῃ ὅμως δὲν ἀντεπεκρίθη εἰς τὴν ἀφροσίωσιν των ταύτην. Ὁ σεισμὸς τοῦ 1039 καὶ μεταγενέστεροι, ἐπίσης καταστροφικοὶ τοῦ ΧΥΙ αἰῶνος, σχεδὸν τὸν κατέστρεψαν. Ἡ Κυθέρνησις Κρήτης τὸν ἐπισκεύασεν δις, ἀλλὰ φαίνεται πῶς αἱ ἐπισκευαὶ δὲν ἦσαν σταθεραὶ. Οὕτω κατὰ τὸ 1600, εὐρίσκειτο ἀκόμη εἰς ἀξιοφρόνητον κατάστασιν καὶ εἰσῆρχοντο τὰ ὕδατα ἀπ' ὅλα τὰ μέρη. Περὶ τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἴδε Gerola, M. U. τόμ. I: σελ. 17, 21 T. a ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 3, Predelli, Regesti dei Comme Moriali, Venezia 1876-96. Bolla piccola di Gregorio IX al Vesco-vodi Gere Petra perche conceda ai Veneziani la collocazione della prima pietradella chiesa di S. Marco in Candia.

ἀντικείμενον εἰς τοὺς κανόνας τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τὰς διατάξεις τῶν ἡμετέρων τούτων συνόδων. Ὅθεν ἀπαγορεύεται εἰς οἰονδήποτε νὰ παραβαίῃ, ἔστω καὶ κατὰ κεραίαν, τὰς συνοδικὰς ταύτας διατάξεις. Ἐάν δέ τις, πράξῃ τοῦτο, νὰ ἔχῃ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου καὶ τοῦ Πάτρωνος τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας Τίτου.

Ἔτος ἀπὸ τοῦ Κυρίου 1467 ἔτος ΙΥ τοῦ Ποντιφικαίου τοῦ Ἁγιοπάτρου Πατρὸς ἡμῶν ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ, Παύλου τοῦ Β', Ἑπάτου Ποντίφηκος.

Σεμινάρια καὶ Κολλέγια.

Πολλάκις γίνεται λόγος διὰ Φροντιστήρια πρὸς μόρφωσιν τῶν Κληρικῶν ἐν Κρήτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ πραγματικότητι, δὲν ἐγένετο σχεδὸν τίποτε. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Βαρβαρίγου (1567), αἰσχος ἐδάρυνε τοὺς Καθολικοὺς Ἑλληνας Κληρικοὺς τῆς νήσου. Δὲν εὐρίσκετο Καθολικὸς Κληρικὸς ἀξίος τοῦ ὀνόματος τοῦ Κολλεγίου τοῦ Βησσαρίωνος καὶ τοῦ κύρους, τὸ ὅποσον ἤθελε νὰ ἐξασκήσῃ ἐν τῇ νήσῳ τὸ Κολλέγιον τοῦτο. Ὁ Ἰδρυτὴς αὐτοῦ (Βησσαρίων)!, Καρδηνάλιος, Ἀρχιεπίσκοπος Νικαίας Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως καὶ Τραπεζούντος, ὅστις ἠργάσθη τόσον διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, εἶχεν ἀφήσῃ τὰς προσόδους τῶν μεγάλων αὐτοῦ κτημάτων ἐν Κρήτῃ, πρὸς Ἰδρυσιν Κολλεγίου ἢ Ἀδελφότητος (Τάγματος) 16 παπάδων Κρητῶν Καθολικοῦ Δόγματος, ἀμέμπτου διαγωγῆς. Οὗτοι ὤφειλον νὰ ὀρκισθῶσι πίστιν εἰς τὸν Πάπαν καὶ τὴν Λατινικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἔφερον διακριτικὸν σταυρὸν ἐπὶ τοῦ καλύμματος τῆς κεφαλῆς. Ἐλαμβάνοντο συνήθως οἱ παῖδες τοῦ Πρωτοπαπᾶ τῶν 4 Διαμερισμάτων: Ἡρακλείου, Ρεθύμνης, Χανίων Σητείας. Φαίνεται μάλιστα ὅτι ἐλάμβανε μέρος εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν μαθητευομένων καὶ ἡ Κυβέρνησις τῆς νήσου. Ἀργότερον ὅτε ἐσβέσθη πᾶς ζῆλος Καθολικισμοῦ, τὸ πᾶν συνίστατο εἰς τὸ νὰ ἀπολαμβάνωσιν οἱ μαθηταὶ τῶν εἰσοδημάτων τοῦ Κολλεγίου καὶ νὰ φέρωσι τὸν διακριτικὸν σταυρὸν!

Ὁ προαναφερθεὶς Δουξ Κρήτης Daniele Barbarigo, ἔγγραφε πρὸς τὴν Γερουσίαν τῆς Βενετίας ὅτι οἱ 16 Καθολικοὶ παπάδες τοῦ Κολλεγίου Βησσαρίωνος, εἶναι τόσον ἀνάξιοι, ὥστε οἱ χρῆστοι ἀποφεύγουσι

1. Περὶ τοῦ Κολλεγίου τοῦ Βησσαρίωνος βλ. Monozzo, Memorie, Historiche del Regno di Candia, ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ Σεμ ἐν Βενετίᾳ Ἐπίσης, Relazione del Rettore Domenico Orio, 1617 .B. 83 καὶ Τεά, ἐνθ. ἄνωτ. σ. 17.

και τὸ Κολλέγιον τοῦτο και τοὺς εἰς αὐτὸ μαθητεύοντας. Ὁ δὲ Ἐπίσκοπος Σητείας, προτείνει, τὴν κατάργησιν, τῶν 16 τούτων παπαδῶν τοῦ Κολλεγίου. Ἀναφέρεται μάλιστα ἀπόσπασμα ἐκθέσεως περὶ τῶν 16 τούτων μετὰ τὸ ὄνομα ἐλάστου, ἐξ οὗ φαίνεται ποίου φυράματος ἦσαν:

1) Illario Sotorico, δὲν λειτουργεῖ πλέον ἀπὸ 25 ἔτη. Συζεῖ ἐν μοιχίᾳ μετὰ τινος Giorgina χήρας, ἐγκαταλείψας τὴν παπαδιάν του.

2) Nicolo Caruso δέγαμς.

3) Tito Philioti. Δὲν ἐλειτούργει δταν ἐξελέγει ὡς παπὰς μαθητῆς τοῦ Κολλεγίου. Ἔχει παλλακίδα. Κάνει τὸν Βαρελά (ξυλουργὸς κατασκευάζων θαρέλια), ἀλλὰ δὲν γνωρίζει οὔτε νὰ γράψῃ τὸ ὄνομά του.

4) Theofilo Calogero: συζεῖ μετὰ παλλακίδος.

5) Manuli Pulada: μάγειρος, χαρτοπαλικτης. Πληρώνει τὸν Πρωτόπαπα διὰ νὰ τὸν ἀπαλλάτῃ ἀπὸ τὰς λιτανείας και νὰ μὴ παρουσιάζεται ὡς Καθολικὸς ἱερεὺς.

6) Nicola Catognani: Πενθερὸς ἑνὸς Πρωτοψάλτου, ἔστις τοῦ ὑπεσκέθη δτι θὰ τηρῇ μυστικὴν τὴν ἐκλογὴν και εἰσέπρατεν ἀντ' αὐτοῦ τὸν μισθόν. Ὅταν ἀνεκαλύφθη και ἐκλήθη εἰς ἀπολογίαὶν ἠσχύνετο και ἰσχυρίσθη δτι ὁ Πενθερὸς του και ὁ Πρωτοπαπὰς τοῦ ἐκλεβαν τὸν μισθόν!

7) Antonio Nathanael: Λαϊκός, ἔλαβε τὸ ἐπίδομα διὰ νὰ σπουδάσῃ τὴν ἱερωσύνην, ἀλλὰ δὲν ἀποφασίζει νὰ ἱερωθῇ και τοῦ κόπτεται τὸ ἐπίδομα.

8) Nicola Callina: Ἐλάμβανε τὸ ἐπίδομα και ἐξηφανίσθη χωρὶς νὰ ἀφήσῃ ἴχνη...¹.

Ἔτεροι Κρήτες, ἐπιθυμοῦντες νὰ μορφωθῶσι μετέβαινον εἰς Ρώμην και ἐφοίτων εἰς τὸ Κολλέγιον Ἁγίου Ἀθανασίου, ἰδρυθέντος ὑπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου XIII ἐπίτηδες διὰ τοὺς Ἕλληνας κατὰ συμβουλήν τοῦ Ἐπισκόπου Σητείας, Gaspare Viviano, διαμένοντος τότε ἐν Ρώμῃ². Λυπούμενος ὁ Γρηγόριος διότι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναλάβῃ σταυροφροσίαν ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἔπεις ὁ Πῖος ὁ V ἤθελε νὰ ἀναλάβῃ εἰς τὴν Ἀνατολήν και δὴ τὰς Ἐνετοκρατουμένας Ἑλληνικὰς νήσους, Κληρὸν ἐπιδέξιν και πιστόν και νὰ προσελύσῃ εἰς τὰς Παπικὰς ἰδέας τοὺς Ἕλληνας. Ἰδρυσσε λοιπὸν τὸ Κολλέγιον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἐν Ρώμῃ και παρέδωκε τοῦτο ἀπὸ τοῦ 1595 εἰς τοὺς Ἰησοῦίτας. Ἐκ

1. V. A. S. Relazioni, B 81. Ordini Daniele Barbarigo Duca di Candia ai preti greci.

2. E. Legrand. Bibliographie hellénique Παρ. τομ. III. σ. 185.

τοῦ Κολλεγίου δὲ τούτου ἐξήλθον οἱ μισέλληνες, τύπου τοῦ Gian Mat-
tia Karyofilli, περὶ τοῦ ὁποίου ἔγραψεν Μελέτιος ὁ Πηγᾶς εἰς τὴν
Βενετικὴν Δημοκρατίαν καὶ συνέστησε νὰ τοῦ κατευνάσῃ τὴν ὁρμὴν
καὶ τὸν ζήλον τὸν Παπικόν, ὃν ἐδείκνυον ἐν Κρήτῃ, ὡς Βικάριος τοῦ
Ἐπισκόπου Κισσάμου.

Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 1605 ἤρχισεν ἡ Βενετικὴ Δημοκρατία νὰ μὴ ἐλέπη
συμπαθῶς πλέον τὸ Κολλέγιον τοῦτο καὶ ἐζήτηι πάντα τρόπον ὅπως
ἀποτρέπῃ τοὺς Κρήτας νὰ στέλλωσιν εἰς αὐτὸ τὰ τέκνα των¹. Ἀπεφα-
σίσθη νὰ τεθῇ εἰς ἐνέργειαν παλαιὸν σχέδιον περὶ ἰδρύσεως Κολλεγίου
εἰς τὸ Πατάξιον ἐκ διαθήκης τοῦ Ἰωάννου Παλαιόπαπα, Ἐπισκόπου
Κισσάμου. Εἰς αὐτὸ, κατὰ τὴν διαθήκην τοῦ Παλαιόπαπα, θὰ ἐφ' ὧτων
24 παῖδες. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐφθانون τότε αἱ πρόσοδοι, συνετηροῦντο
μόνον 12 καὶ οἱ λοιποὶ 12, εἰς τὸ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἐν Ρώμῃ. Ἐκ
τῶν 12 μαθητῶν εἰς μόνον ἦτο ἐκ Κερκύρας, οἱ δὲ λοιποὶ ἐκ τῶν
ἐπαρχιῶν Κρήτης: Ἡρακλείου, Χανίων, Ρεθύμνης καὶ Σητείας. Ἡ φοί-
τησις ἦτο ἑπταετής. Κατ' ἄρκον δὲ πάντες εἰς μίαν οἰκίαν μὲ 12 δωμά-
τια καὶ ἐνδαιτυνῶντο, ὁμοῦ, ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ ἐκλέξωσι οἰανδήποτε ἐπι-
στήμην.

Ἄλλὰ καὶ τὸ Κολλέγιον τοῦτο δὲν ἐξεπλήρου τὸν σκοπὸν του καὶ
δὲν ἐφθανε διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς Κρήτης. Ἐπειτα, πολλαὶ οἰκογένειαι,
διὰ νὰ μὴ ἔχωσι τὰ τέκνα των τόσο μακρὰν, τὰ ἔστειλλον εἰς τὸ προ-
μνημονευθὲν Κολλέγιον τοῦ Βησσαρίωνος καὶ τὸ τελευταῖον ἔτος μόνον
τὰ ἔστειλλον εἰς Πατάξιον, διὰ τὰς ἐπὶ διπλώματι ἐξετάσεις. Οὕτως ὑφί-
στατο πάντοτε ἡ ἀνάγκη μιᾶς Σχολῆς ἐν Κρήτῃ. Ἀπὸ πολλοῦ ἤδη
ἀντηλλάσσοντο σχέδια καὶ ἐκθέσεις μεταξὺ Κρήτης καὶ Βενετίας καὶ
δὴ ἀπὸ τοῦ 1620.¹ Ἄλλὰ πρῶτος ὅστις ἐργάσθη μετὰ ζήλου ἦτο ὁ Ἀρ-
χιεπίσκοπος Κρήτης Λουκάς Στέλλας μετὰ τοῦ Γενικοῦ Προβλεπτοῦ
Φραγκίσκου Μολίνου, πρὸς Ἰδρυσιν Σεμιναρίου. Ὁ Μολίνος παρεχώρει
ἐκκλησίαν μετὰ κτημάτων ἰδικήν του ἰδιοκτησίαν, ὃ δὲ Ἀρχιεπίσκο-
πος τὰ εἰσοδήματα τῶν κενῶν Ἐπισκοπῶν καὶ τὰ δέκατα ἕκ τινων ἐκ-
κλησιαστικῶν κτημάτων, οἱ δὲ εὐγενεῖς Κρήτες θὰ συνεισέφερον ἐπί-
σης. Τὸ ζήτημα ὅμως ἐναυάγησεν, διότι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ οἱ εὐ-
γενεῖς ἤθελον νὰ ζητήσωσι διδασκάλους ἀπὸ τὸν Πάπαν, ὃ δὲ Προ-

1. Βλέπε V. A. S. Dispacci Prow 1620. Ἐνθα ὁ Γενικός Προβλεπτής Venier ἐπιπλήττει, Μοδινόν τινα διότι ὁ υἱὸς του Πέτρος ἐσπούδαξεν εἰς τὸ Κολλέγιον τοῦτο ὁ πατὴρ ὑπεσχέθη νὰ ἀποσύρῃ τὸν υἱὸν του καὶ ἐδικαιολογήθη ὅτι δὲν ἐγνώριζε τὰς διατάξεις τῆς Γαληνοτάτης

ελεπτής Μολτος, διὰ νὰ μὴ ἰδρυθῆ καὶ δεῦτερον Κολλέγιον ἐν Κρήτῃ τύπου Κολλεγίου Βησσαρίωνος, προτίμησε νὰ ναυαγήσῃ τὸ σχέδιον. Τὴν ἰδίαν τύχην υπέστη καὶ ἑτέρα ἀπόπειρα εὐγενῶν τῆς Κρήτης, περὶ ἰδρύσεως Κολλεγίου, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Κυβερνήσεως, ὡς καὶ διαθήμῃ Μουδάτσου Ἐπισκόπου, περὶ ἀποστολῆς νέων εἰς τὸ Κολλέγιον τοῦ Παταβίου. Ἐπίσης ὁ Γενικὸς Προβλεπτής Μοραζίνης ἔγραψε πρὸς τὴν Γερουσίαν Βενετίας τὴν 14 Μαρτίου 1626 ὅτι τὰ κτήματα τῆς Ἀρκαδίας τὰ νέμονται οἱ πέριξ χωρικοί, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ τὰ καρπούται ὁ Ἐπίσκοπος Μυλοποτάμου, κατὰ τὰ προαποφασισθέντα. Ἐν τούτοις μεταβαίνει εἰς Ρώμην ὁ Ἐπίσκοπος Τήνου διὰ νὰ τὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Πάπαν. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ὁμοῦς Κρήτης Κονταρίνης δὲν συμφωνεῖ, διότι θέλει νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ πρὸς ἴδρυσιν Σεμιναρίου. Κατόπιν τούτου ὁ Πάπας Παῦλος V τὰ διένειμεν εἰς τοὺς δύο ἐρίζοντας, καὶ περὶ Σεμιναρίου δὲν γίνεται πλέον λόγος'.

ΑΡΧΙΜ ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΣ ΞΗΡΟΥΧΑΚΗΣ

1. V. A. S. Dispaacci Ρισκ. 1626, Ἰδ καὶ Ἴεα, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 59. Ἐπὶ μίαν πεντηκονταετίαν, δηλ. ἀπὸ τοῦ 1600 1650 συνεζητοῦντο σχέδια καὶ προτάσεις περὶ ἰδρύσεως Σχολῶν πρὸς μὲν ὁμοίωσιν τοῦ Κλήρου ἐν Κρήτῃ, χωρὶς, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω νὰ γίνῃ τίποτε τὸ σοβαρὸν. Τὰ ἐν τοῖς Ἀρχείοις τῆς Βενετίας ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς μαρτυροῦσι περὶ τούτου.